

YUNAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMU SÜRECİNDE İÇSEL VE DIŞSAL PARAMETRELERİN ANALİZİ

*Ferhat Pirinççi**

Özet

Yunanistan günümüzde, Yunan kimliği ekseninde dil, etnik köken, tarih, din ve kültür gibi değerleri ile 1830'da kurulan Yunan devletinden oldukça farklı bir siyasal kültüre ve toplumsal yapıya sahip olmuştur. Yunan devletindeki teritoryal genişlemenin yanı sıra Yunan bilincinde yaşanan değişim/dönüşüm, hem süreç hem de anlam itibarıyla kendine özgü bir ulus inşa süreci ile ilişkilidir. İster içsel ve dışsal unsurların etkileşimi isterse de ulusal güçlerin yeni değer yaratma süreci açısından bakılsın, Yunan ulus inşa sürecinin gerek düşünsel gerekse eylemsel boyuttaki gelişimi büyük oranda dışsal değişkenlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, çalışmada Yunan ulusçuluğunun bir devlete dönüşmesinden önceki periyotta içsel ve dışsal boyut irdelendikten sonra, Yunan devletinin kurulmasıyla ulus inşası çerçevesinde şekillenen Yunan ulusal kimliği ve bu kimliği etkileyen parametreler içsel ve dışsal unsurlarıyla analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Helen, Yunanistan, Yunan Ulusal Kimliği, Megali İdea, Türk-Yunan İlişkileri

Abstract

Analyze of Internal and External Parameters in the Process of Greek National Identity Formation

With her values as language, ethnic root, history, religion and culture in the axis of Greek identity, contemporary Greece has a very different political culture

* Araş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü.

and social structure than the Greek state founded in 1830. Besides the territorial expansion of Greek state, the change/transformation occurred in Greek consciousness is closely related with a sui generis nation building process. Whether the interaction of internal and external elements or creation of new values by national powers regarded; the progress of Greek nation building process in theoretical and practical dimensions, is heavily influenced by external factors. In this context, after examining the dynamics of Greek nationalism in the era of pre-Greek state; the article will analyze the internal and external parameters of Greek national identity which have shaped in the frame of Greek nation building process.

Key words: *Hellen, Greece, Greek National Identity, Megali Idea, Turkish-Greek Relations*

Giriş

Günümüz Yunanistan'ı, Yunan kimliği ekseninde dil, etnik köken, tarih, din ve kültür gibi değerleri ile 1830'da kurulan Yunan devletinden oldukça farklı bir siyasal kültüre ve toplumsal yapıya sahip olmuştur. Yunan devletindeki teritoryal genişlemenin yanısıra Yunan bilincinde yaşanan değişim/dönüşüm, hem süreç hem de anlam itibarıyla kendine özgü bir ulus inşa süreci ile ilişkilidir. İster içsel ve dışsal unsurların etkileşimi isterse de ulusal güçlerin yeni değer yaratma süreci açısından bakılsın, Yunan ulus inşa sürecinin gerek düşünsel gerekse eylemsel boyuttaki gelişimi büyük oranda dışsal değişkenlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. Dışsal değişkenler, Rönesans ve Aydınlanma hareketleriyle birlikte Avrupa'nın düşünsel, tarihsel ve kültürel köklerini antik Helen'de aramaya başlaması ve bu mirası ortaya çıkarmak için çalışmalar yapması ile başlar. Diğer bir deyişle Avrupalıların, kültürel geçmişine kadim bir tarih yaratma arzusu, tüm Avrupa'da antik Helen'e duyulan hayranlığın güçlenmesine yol açmıştır (Morin, 1988: 89). Avrupa'daki bu yaklaşım doğrultusunda ortaya çıkan "*Yunanların antik Helenlerin torunu olduğu*" iddiası ise, Yunanların, Batı medeniyetinin kurucusu gibi algılanmasına yol açmıştır. Avrupa tarafından Yunanlara atfedilen bu kimlik, dönemin Yunan entelektüelleri için eşi bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve ulusal kimlik yaratma çabası, Avrupa'nın öne çıkardığı değerler üzerinden yapılmıştır.

1830'da bir Yunan devletinin kurulması ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve siyasal anlamda zayıfladığı ve Avrupa'da politikadan edebiyata ve sanata uzanan bir çizgide antik Helen'e duyulan hayranlığın güçlendiği bir döneme rastlar. Asıl ilginç olan nokta, Osmanlı egemenliğinde bağımsız bir devlet kurmak için ilk ayaklanan Sırp olmasına rağmen; Osmanlı'dan ayrılarak ilk devlet kuranların Yunanlar olmasıdır. Avrupa'da antik Helen'e duyulan hayranlık ve Avrupa'nın kültürel köklerini burada arama çabasının Yunanlar açısından olumlu

etkileri, Yunanistan'ın kurulmasında verilen askeri ve siyasi destekle sınırlı kalmamıştır. Yunanistan'ın megalı idea politikası çerçevesinde topraklarını büyük oranlarda genişletmesi de reelpolitığın yanı sıra bu faktörle ilişkilidir. Bu yaklaşımın günümüz Yunan dış politikasında da etkili olduğu ifade edilebilir. Türkiye ile yaşadığı sorunlarda olduğu gibi, Makedonya konusunda da Avrupa devletlerinin Atina ile çatışmaktan kaçınmaları bu gerçeği yansıtmaktadır.

Türk-Yunan ilişkilerini Yunan ulusal kimliğini oluşturan öğeleri dikkate alarak analiz etmek, hem geçmişi hem de geleceği anlamada daha yararlı bir yöntem olacaktır; çalışmada, esas olarak en büyük aşaması 1920'lere kadar gerçekleşen ve büyük ölçüde dışsal faktörler ekseninde gelişen Yunan ulus inşa süreci analiz edilecektir. Avrupa Birliği sürecindeki Türkiye'nin Yunanistan'la ilgili sorunlarında üçüncü boyutun rolü böylelikle daha iyi ortaya konabilir.

Nitekim ilk kurulduğunda, yaklaşık 47 bin km² toprağa ve bir ulusun sahip olması gereken ortak değerler olan dil, etnik köken, tarih bilinci gibi özellikler açısından birbirinden farklılık gösteren bir buçuk milyondan az nüfusa sahip olan Yunanistan'da, Ortodoksluk ülkede yaşayanların tek ortak özelliğini yansıtmaktaydı. Günümüzde ise Yunanistan 132 bin km² toprağa ve 10 milyondan fazla nüfusa sahip olan bir ülke haline gelmiş ve Ortodoksluk ulusal bir bilinç yaratmada kullanılmaya devam etmektedir.

Sonuçta, dışsal faktörlerin etkisiyle kendisini sürekli yeniden şekillendiren Yunan ulus inşa sürecinin, Yunan devletinin kurulmasıyla birlikte, ulusçuluk olgusu temelinde geliştiği ve ulusçuluğun neredeyse bütün unsurlarının ve/veya araçlarının Yunan bağımsızlığına giden süreçten günümüze kadar sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada Yunan ulusçuluğunun bir devlete dönüşmesinden önceki periyotta içsel ve dışsal boyut irdelendikten sonra, Yunan devletinin kurulmasıyla ulus inşası çerçevesinde şekillenen Yunan ulusal kimliği ve bu kimliği etkileyen parametreler içsel ve dışsal unsurlarıyla analiz edilecektir.

1. Bağımsızlık Öncesinde İçsel Dinamikler

Osmanlı'da Fatih Sultan Mehmet'le birlikte Ortodoks Hıristiyanlara verilen "millet" statüsü, daha sonraları Gregoryen Hıristiyanlara (Ermeniler) ve Yahudilere de verilmiş olmakla beraber buradaki "millet" kavramı, modern anlamda ulusun taşıdığı içerikten oldukça farklıydı. Zira, Osmanlı'daki millet sistemi, modern ulusun paylaştığı ortak değerlerden sadece biri olan dine dayanmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında, modern anlamdaki ulusun içinde bulunan diğer unsurların hemen hemen hiç birisi, sadece din unsuru temel alınarak yapılan "millet" tanımında bulunmamaktaydı (Vucinich, 1962: 605-606).

Osmanlı'da Rum¹ milleti olarak da adlandırılan Ortodoks milleti ve Patrik, Fatih Sultan Mehmet başta olmak üzere padişahların yayınlamış oldukları beratlarla bir dizi haklara ve yönetsel özerkliğe sahip olmuşlardı. Bu beratlardan kaynaklanan haklar Bizans İmparatorluğu döneminde tanınan haklarla neredeyse aynı içeriğe sahipti. Nitekim Rumlar, din değiştirmeye zorlanmamakta, dinlerinin gereklerini özgürce yerine getirmekte ve Patrikhanenin yönetimine müdahale edilmemekteydi. Patrik ve Kutsal Meclis (Sen Sinod), din adamlarını atama, görevden alma, kendilerine bağlı kiliseleri ve manastırları denetleme hakkına sahipti. Patrikhaneye bağlı kiliselerin, manastırların ve diğer sosyal kuruluşların malvarlıkları ve bunlarla ilgili işlemlerde Patrik ve Piskoposlar son söz hakkına sahipti. Ayrıca Rumlarla ilgili hem medeni hukuka hem de ceza hukukuna ilişkin konularda yetki Patrikhanedeydi (Katsiadakis, 1995: 16; Arnakis, 1952: 242-243).

Bu bağlamda, Fenerliler, çoğunluğunu Yunanların oluşturduğu ve adını İstanbul'un Fener bölgesinden alan bir grup olmakla beraber Rum milletinden sorumlu olan Patrikhane üzerinde en etkili olan kesimdi. Rum milleti içinde oldukça etkin olan Fenerlilerin, Yunanların "millet"ten devlete giden süreçlerinde özellikle düşünsel alanda önemli rol oynadıklarını belirtmekte yarar var. Nitekim, Osmanlı döneminde Rum milleti içinde bir aristokrat sınıfı olarak görülen Fenerliler, kurulacak olan devlette de siyasal/kültürel elitlerden biri pozisyonuna sahip olmuşlar ve Yunan ulus kimliğine dayalı "biz" in oluşturulmasında önemli rol oynamışlardır² (Volkan/Itzkowitz, 1995: 70; Vucinich, 1962: 611; Clogg, 1976: 46).

Osmanlı döneminde Fenerlilerin yanı sıra Yunan ulusal hareketi açısından etkili olan bir başka grup ise Yunan tüccarlarıydı. Bu noktada Yunan tüccarlarının Yunan ulusçuluk hareketinin doğması aşamasındaki rolleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bununla beraber, özellikle Avrupa ülkeleri ve Rusya ile yapmış oldukları ticaret sonucu bu ülkelerin dillerini öğrenmeleri, bu ülkelerle ilişkileri geliştirmeleri, Avrupa'da gelişen fikirlerin Osmanlı topraklarında yaşayan Yunanlar arasında yayılmasını

¹ Rum terimi günümüzde sadece Yunanları çağrıştırmakla beraber, köken olarak Roma'dan gelmektedir. Dolayısıyla Rum milleti, sanıldığı gibi aksine sadece Yunanları değil; eski Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında yaşayan, Ortodoks olan ve içinde bir çok etnik grubu barındıran topluluğu ifade etmektedir.

² Ancak, Yunanların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etkilerinin bir Yunan devletinin kurulmasıyla son bulmadığı da belirtilmelidir. Zira, Yunan Krallığının kurulmasından ve bunun Osmanlı tarafından tanınmasından 50 yıl sonra bile Yunanların özellikle İmparatorluğun dış ilişkileri üzerinde etkilerinin devam ettiği söylenebilir. Osmanlı'nın gerileme dönemlerinden konuya ilişkin örnekler verilebilir: Berlin Kongresi'nde Osmanlı İmparatorluğu aslen bir Yunan olan Alexander Caratheodory tarafından temsil edilmekteydi. Aynı şekilde II. Abdülhamit döneminde İmparatorluğun Londra, St. Petersburg ve Atina'daki büyükelçileri de Yunan kökenliydi.

sağlamaları ve İstanbul'un yanı sıra İzmir, Bükreş, Sakız, Ayvalık gibi yerlerde çeşitli okullar ve kütüphaneler açmaları açısından değerlendirildiğinde, Yunan tüccarların ulusçuluk hareketinde en azından pasif olmayan bir rol oynadıkları görülmektedir (Clogg, 1997: 37-40; Volkan/Itzkowitz, 1995: 81; Gürel, 1993: 24-25).

Yunan ulusal hareketinin doğmasında ve özellikle düşünsel boyutunun gelişmesinde en etkili olan unsur, Yunan entelektüelleriydi. Çoğunlukla Avrupa'da yaşayan bu grup, burada meydana gelen gelişmeler ve akımlardan doğrudan etkilenmekteydi. Rönesans ve Aydınlanma sonrası dönemde Avrupa entelektüellerinde bir antik dönem hayranlığı oluşmuş ve bu bağlamda Yunanlar, antik dönemin mirasçısı olarak ele alınmıştı. Yunan ulusal kimliğinin oluşmasında önemli unsurlardan biri olan bu düşünce, Yunan entelektüelleri tarafından da kabul görerek gerek bağımsızlık öncesi dönemde gerekse bağımsızlık sonrasında ulus inşasının önemli bir parçasını oluşturacaktır. Bunun yanı sıra Yunan entelektüeller, bağımsızlık sonrası süreçte tutucu ve gelenekçi olarak nitelendirdikleri diğer gruplara karşı durmuşlar ve Yunan devletinde etkili siyasal/kültürel elitlerden biri olmuşlardır (Millas, 1999: 43-46).

Son olarak, özellikle Yunanların yoğun olarak yaşadığı Mora yarımadasında, eşkıyalık yapan yerel Yunan çeteleri (Klepht) ve Osmanlı tarafından bunlarla mücadele etmek için yerel Yunanlardan oluşturulan güçlerin (Armatole) Yunan ulusçuluğunda oynadıkları rolü de hatırlatmakta yarar var. Klepht ve Armatole grupları Yunan devletinin kurulmasına yönelik çıkan ayaklanma esnasında bir araya gelerek, ayaklanmayı bastırmaya çalışan Osmanlı karşısında etkili rol oynamışlardır (Volkan/Itzkowitz, 1995: 81; Gürel, 1993: 22).

2. Filiki Eteryası ve Yunan Ayaklanması

Bir Yunan devleti kurmak için eylemsel boyutta en önemli hareket, Filiki Eteryası (Dostluk Derneği) adlı örgütün 1814 yazında kurulmasıdır. Bununla beraber, Yunan devletinin kurulması öncesinde ön-ulusçuluk olarak ifade edilebilecek ilk hareketler kendini 1700'lü yılların sonlarında ve 1800'lü yılların başlarında göstermeye başlamıştır. Yunan ulusçuluğunun çeşitli unsurlarının oluşturulmaya başlandığı bu dönemde dil, din, kültür ve geçmişle bağın kurulması gibi öğeler doğacak olan ulusçuluk hareketinde ön planda gözükmekteydi. Yunanlar arasında ulusçuluk hareketinin doğması ve bir Yunan devletinin kurulmasına yönelik önemli bir adımın Rigas Velestinlis³ (1757-1798) ile birlikte atıldığı söylenebilir. Balkanlarda Fenerli Voyvodaların hizmetinde bir süre çalışan

³ Teselya'nın Velestino köyünde doğan Rigas, önceleri Rigas Velestinlis şeklinde anılmakla beraber, Yunan ulus inşası süreci doğrultusunda doğduğu yörede bulunan antik Pherai kentinden esinlenilerek "Rigas Pheraios" şeklinde nitelendirilmiştir. Dolayısıyla günümüz Yunanistan'ında Rigas Pheraios olarak adlandırılmaktadır.

Velestinlis, 1790'larda bir süre Viyana'da kalmış ve 1797'de yayınlamış olduğu manifestolarla (Clogg, 1997: 45) Yunan ulusçuluğunun öncüleri arasındaki yerini almıştır.

Rigas Velestinlis, yayınlamış olduğu "*Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları, Eflak ve Boğdan'da Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Anayasası*" isimli bildiride, yeni bir imparatorluk kurmak için bu bölgelerde yaşayan halkların Osmanlı yönetimine karşı isyan etmesini savunmaktaydı. (Clogg, 1976: 149-163) Velestinlis'in amacı her ne kadar Osmanlı yönetimine karşı Yunanların yanı sıra Sırp'ların, Romenlerin, Bulgarların ve hatta Türklerin ayaklanmasını teşvik etmekse de bu ayaklanma sonucunda kurulacak olan imparatorluk "Yunan İmparatorluğu" adını alacaktı. Bunun yanı sıra kurulacak olan devlette yaşayacak olan insanlar da herhangi bir din veya dil ayrımı yapılmaksızın "Yunan halkı" olarak adlandırılacaktı (Clogg, 1976: 157-158). Bu bağlamda, modern anlamda Yunan ulusçuluğunun, 1700'lü yılların sonlarında Avrupa'dan etkilenen Velestinlis gibi isimlerin de etkisiyle bazı ortak değerler üzerine şekillenmeye başladığı görülmektedir.⁴

Diğer girişimlere rağmen, Filiki Eterya Yunan ulusçuluk hareketinde bir devletin kurulması öncesinde en etkili örgüt olmuştur. Bu bağlamda kurulan diğer örgütlerin Yunan gruplarının yaşadığı bölgelerdeki etkileri çoğu kez yerel düzeyde kalmaktayken, Filiki Eterya'nın faaliyetleri giderek daha geniş kitleleri etkisi altına almıştır.⁵ Örgütün kurucularının daha önceden başka örgütlerle olan ilişkileri, kurulan Filiki Eterya'nın örgütlenme yapısını, hedeflerini ve faaliyetlerini büyük ölçüde etkilemiştir (Dakin, 1973: 41; Xanthos, 1976: 184-185). 1816 yılına kadar gerek üye sayısı gerekse faaliyetleri açısından önemli bir etkinlik gösteremeyen örgüt, 1816'dan sonra Rusya ile temasa geçmiş ve faaliyetlerini giderek

⁴ Aynı dönemlerde, Velestinlis'in dışında Yunan ulusçuluğunu besleyen çeşitli eğitim kurumları ve kişiler de mevcuttu. Bunların başında Padua Üniversitesi'ndeki akademi ve Venedik'te eğitim görmüş Yunan öğretmenlerin başlarında bulunduğu Yunan akademileri gelmekteydi. Ayrıca, Avrupa'da eğitim görmüş ve bazı önemli kentlerde yaşayan Yunanlar da önemli birer faktördü. Bunların arasında Dionysis Solomos, M. Anthrakites, E. Boulgares, Beniamin Lesbios, Andreas Kolvos, Antonios Marteleos ve özellikle Adamantios Koreas gibi isimler tıpkı Rigas Velestinlis gibi bazı Yunan grupları üzerinde ulusçuluk açısından ciddi etkiler yaratmışlardı. (Bkz. Pappas, 1985: 1-2; Millas, 1999: 43) Velestinlis, 1798 yazında Osmanlı İmparatorluğu tarafından yakalanıp idam edilmiştir. Bugün Yunanistan'da ünlü bir şair ve büyük bir vatansever olarak kabul edilen Velestinlis'in Yunan ulusçuluğu açısından önemi, Yunanistan'da Velestinlis adına yapılan çeşitli anma törenleri ve yarışmalarla vurgulanmaktadır. Bunun da ötesinde 2002'ye kadar kullanılan 50 ve 200 Drammilerde Velestinlis'in resimleri yer almaktaydı. AB üyesi olarak 2002'de ulusal parası Drammi yerine Euro'ya geçen Yunanistan'da kullanılan 10 Eurocentlerin arka yüzünde de Velestinlis'in resmi basılmıştır.

⁵ Filiki Eterya, Odessa'da Athanasios Tsakalov, Nikolaos Skoufas ve Emmanuil Xanthos adlı üç Yunan tüccar tarafından kurulmuştur.

genişletmiştir. Bu çerçevede, Filiki Eterya üyeleri Çar I. Alexander üzerinde etkili bir isim olan Yunan asıllı Kont Ioannis Capodistrias ile görüşmüş ve sonrasında Balkanlardaki Voyvodalıklarda görev yapan önemli isimlerin örgüte katılımı sağlanmıştır. Örgüt, 1818'in ilk yarısında merkezini Odessa'dan İstanbul'a, Emmanuil Xanthos'un Fener'deki evine taşımıştır (Şahin, 1996: 181; Dakin, 1973: 42-44). Filiki Eterya, bir taraftan üyelerini arttırırken diğer taraftan yeni örgütlenmesi altında etkili bir lidere ihtiyaç duymaktaydı. Bu bağlamda örgütün başına Rus Çarı I. Alexander'ın yaveri olan Alexandros Ipsilantis getirilmiştir (Xanthos, 1976: 189-192).

İstanbul'da doğan ve bir Fenerli olan Ipsilantis'in liderliğiyle birlikte Filiki Eterya'da Osmanlı'ya karşı ayaklanmak ve bir devlet kurmak için son hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Filiki Eterya, Osmanlı'ya karşı mücadelede yeterli güce sahip olmadığından; olası bir ayaklanmada Yunanların yanı sıra Sırp'ların, Romenlerin ve Bulgarların da destekleri beklenmekteydi. Ipsilantis'in 24 Şubat 1821'de Osmanlı'ya karşı ayaklanmayı başlatmak ve bir Yunan devleti kurmak için yayımladığı bildiri ise, Yunan ulusçuluk hareketinin hangi aşamaya geldiğinin en belirgin göstergesiydi (Clogg, 1976: 201-203).

Ipsilantis, yayımlanmış olduğu bildiride Velestinlis'in manifestosundan farklı bir şekilde, bir ulusa ait olan unsurlardan etnik köken, din ve toprağa özel bir vurgu yapmıştır. Nitekim, bu bildiride ulusu ötekilerden farklılaştıran ve "biz"e dayalı ulus kimliğini aşıl原因 bir çok öge dikkat çekmektedir. Dinsel boyutta Hıristiyanlığa yapılan vurgunun yanı sıra mezhepsel olarak da Ortodoksluk özellikle vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Ortodoksluk, yüzyıllardır süren Osmanlı yönetimi altında Yunanlara diğerlerinden farklı olduklarını hissettiren temel bilinçti (Heraclides, 2002: 53). Bunun yanı sıra ulusu diğer sosyal gruplardan farklı kılan temel özellik olan bir toprak parçasıyla ilişki de bildiride vurgulanmıştır. Temel hedef olarak "vatan" şeklinde ifade edilen ve adres gösterilen toprakların artık "özgürlüğe" kavuşturulması gerektiği belirtilmektedir. Bu noktada Ipsilantis'in bildirisinde vurgulanan toprakların sadece Yunanların yoğun olarak yaşadığı topraklar olmadığı; antik dönem topraklarının tümünü kapsadığı belirtilmelidir.

Ipsilantis'in bildirisindeki ifadelerden, Avrupa'daki düşüncelerden doğrudan etkilendiği görülmektedir. O dönemde Rönesans ve Aydınlanma hareketleri sonucunda, Yunanların antik Helenlerin torunu oldukları ileri sürülmekteydi. Bu noktada, bildiride Yunan (Greek) ifadesiyle birlikte "Helen" ifadesinin kullanılmış olması dikkat çekicidir.⁶ Zira, Helen kelimesi Bizans döneminde uzun bir süre putperest anlamında kullanılmış; 1350'den sonra putperest anlamı dışında, bir toplu kimliği dile getirmek

⁶ Yunan kelimesinin kökeni İyonya adalarından gelmektedir. Yunanların kendini ifade ettiği "Greek" kavramı ise antik dönemde bir Helen kabilesinin ismiydi.

amacıyla kullanılmaya başlanmıştı (Heraclides, 2002: 92-93; Prevelakis, 2004: 8). Dolayısıyla kullanılan Helen kelimesiyle, Rönesans ve Aydınlanma ile beraber ortaya çıkan Yunanların antik Helen'le bağlantısına gönderme yapılmaktaydı. Kaldı ki Ipsilantis'in bildirisinde antik döneme özgü yerlere sıklıkla gönderme yapılması da oluşturulmaya çalışılan bu bağlantıyı güçlendirmeye yönelikti.

Sonuç olarak Ipsilantis, 6 Mart 1821'te Prut nehrini geçerek Eflak ve Boğdan'da Yunan ayaklanmasını başlattı. Ancak burada başlayan ayaklanma, Ipsilantis'in beklediğinin aksine Sırp'ların, Bulgarların ve Romenlerin desteğini alamadı. Bunda Ipsilantis'in öncülük ettiği hareketin Yunan ağırlıklı olması ve bir Yunan devleti kurma amacı taşımasıyla Rusya'nın tavrı etkili olmuştu. Kaldı ki Eflak ve Boğdan'da yönetimi ellerinde bulunduran Fenerliler ile burada yaşayan halk arasında da sorunlar bulunmaktaydı (Armaoğlu, 1999: 170). Böylece Eflak ve Boğdan'daki ayaklanma Osmanlı tarafından 1821 Haziranında bastırılmış ve Ipsilantis Avusturya'ya kaçmıştır. Ipsilantis'in başlattığı Yunan ayaklanması, Yunanların nüfusça az olduğu Eflak ve Boğdan'da bastırılmakla beraber; ayaklanma Yunan nüfusunun daha fazla ve homojen olduğu Mora yarımadasına ve Ege adalarına sıçramıştı. Mora'daki ayaklanmanın öncülüğünü Filiki Eteryası tarafından bu bölgeye gönderilen Alexandros Ipsilantis'in kardeşi Demetrios Ipsilantis yapmaktaydı.

Bu arada Osmanlı İmparatorluğu, kendi toprak bütünlüğü açısından oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilecek Yunan ayaklanmasını bastırmaya çalışırken başka sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Nitekim, Yanya Valisi Tepedenli Ali Paşa, II. Mahmut tarafından görevinden alınca Osmanlı'ya karşı isyan başlatmıştı. Tepedenli Ali Paşa, 1822 Şubatında etkisiz hale getirilmekle beraber Yunan ayaklanması hâlâ bastırılmamıştı. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş ve Mehmet Ali Paşa, kendisine Mısır Valiliğine ek olarak Girit Valiliğinin de verilmesi karşılığında oğlu İbrahim Paşa'yı ayaklanmayı bastırmaya yardım etmek üzere göndermiştir (Armaoğlu, 1999: 173-174).

İbrahim Paşa'nın desteğiyle beraber Osmanlı'nın Yunan isyancılar karşısında başarılar elde etmeye başlaması, Yunan ulusal hareketinin farklı bir boyutta şekillenmesine yol açmıştır. Zira, bu gelişmelerle beraber ayaklanmaya öncülük eden Yunan liderler büyük devletlerle ittifaka gitmek amacıyla siyasi partiler kurmuşlardır. İngiliz, Fransız ve Rus yanlısı olmak üzere üç ana grupta ifade edilebilecek olan bu siyasi partiler, Yunanlar tarafından kurulmakla beraber ayaklanma bölgesinde bulunan ilgili ülke temsilcileri, bu partilerin kurulmasında yoğun çaba harcamışlardır. Avrupa'da Yunanlara karşı duyulan sempatiden oldukça güçlü bir şekilde yararlanmak isteyen bu siyasi partilerin temel amacı, askeri ve siyasal anlamda olabildiğince fazla koruma, destek, yardım veya borç almaktır. Bu bağlamda İngiliz yanlısı olan parti, 30 Haziran 1825'te İngiliz himayesi

altına girmeye yönelik bir dilekçe hazırlamış ve bu dilekçe Epidavros'taki Meclis tarafından onaylanarak İngiltere'ye gönderilmiştir. Buna karşılık Fransız yanlısı parti, 1826 Şubatında Fransa'daki Nemours Düğü'nün Yunan Kralı olarak atanmasına yönelik talepte bulunmuştur. Demetrios Ipsilantis'in desteklediği Rus yanlısı parti ise 1825 Kasımında Rusya'nın himayesini isteyen bir tasarı hazırlamıştır (Pappas, 1985: 11-12). Olayı tersinden yorumlayacak olursak, dönemin tüm Avrupalı büyük güçlerinin Yunan toprakları içerisinde siyasal talepleri bulunan gruplarla ilişki içerisinde olduğu ve bunların bağımsızlık taleplerini desteklediği görülmektedir.

Nitekim, Osmanlı güçleri Yunan ayaklanmasını kontrol altına almak üzereyken, dönemin Avrupalı güçlerinin kendi aralarındaki ihtilafa rağmen Yunanlara bir devlet kurmak için harekete geçmesi ve 1827'de Osmanlı ve Mısır donanmasını Navarin'de yakması, bağımsız bir Yunan devletinin temellerini oluşturmaktadır. Bu noktada, Yunan ulusçuluğunun doğuşunda olduğu gibi, amacını gerçekleştirmesine yönelik olarak da dışsal faktörlerin başlı başına önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

3. Dışsal Faktörlerin Rolü

Dışsal faktörlerin, Yunan ulusçuluğunu ve ulus inşasını biri düşünsel diğeri eylemsel boyut olmak üzere iki ana boyutta etkilediği söylenebilir. Daha önce de ifade edildiği gibi, düşünsel boyutta Avrupa'da meydana gelen Rönesans ve Aydınlanma, burada bulunan Yunan entelektüelleri ve Yunan tüccarlarınca benimsenmiş ve özellikle antik dönemin mirasını sahiplenme konusu, ayaklanma öncesinde bazı Yunanlara ilham kaynağı olmuştur (Prevelakis, 2004: 9). Özellikle Paris'te Fransız devriminin etkisi altında ve Victor Hugo, Voltaire, Augusto Comte'un fikirleri ile dolu bir ortamda yaşayan Yunan öğrencilerin büyük bir kısmı modern ulusçuluk akımının etkisi altında kalmışlardır. Avrupa'da yaşayan Yunanlar, Osmanlı topraklarındaki bölgelere döndüğünde edindikleri fikirleri ve özellikle ulusçuluk düşüncesini kendi toplumları içerisinde yayma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bunun yanı sıra Avrupa'daki Yunanların yaşadıkları ve/veya etkilendikleri ülkelerdeki yaşam biçimini, sistemi ve düşünceleri ayaklanma sırasında ve özellikle de bir Yunan devletinin kurulmasından sonra uygulamaya geçirmeye çalıştıkları görülmektedir. Nitekim, 1825'te kurulan Yunan siyasal partilerinin savundukları politikalar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Düşünsel boyuttaki etkiler, Yunan devletinin kurulmasından sonra da kendini hissettirmeye devam etmiştir.

Dışsal faktörlerin eyleme dönük etkisiyse, Yunan ulusçuluğunun doğması aşamasındaki Rus girişimleriyle beraber başlamış ve gerek Yunan ayaklanması sırasında gerekse Yunan devletinin kurulmasından sonra devam etmiştir (Xanthos, 1976: 190-192; Dakin, 1973: 43-44). 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki

Hıristiyanların hamiliği konusunda önemli imtiyazlar elde etmiş olan Ruslar, 1800'lerin başından itibaren Osmanlı topraklarında yaşamakta olan Hıristiyan grupları etkileri altına almaya çalışmışlardır. Rus siyaseti, aynı zamanda Osmanlı yönetimi altındaki Hıristiyan azınlıkları bağımsız bir yönetim kurma yönünde de etkilemiştir (Dekmenjian, 1968: 510). Öte yandan Fransız devriminin doğurduğu ulusçuluk akımının imparatorlukları parçalayıcı etkilerini önlemek isteyen Avusturya, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin karşı çıkması üzerine; Rusya, ilk başlarda Yunan ayaklanmasını aktif bir şekilde desteklemekten çekinmiştir. Ayaklanmanın başlarında Avusturya, İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunan bir pozisyon almışlardır. Ancak, Avrupa ve Amerika kamuoyunda Yunan ayaklanmasına artan bir destek ve ilgi söz konusu olunca büyük güçlerin Yunan sorununa bakışı da bundan ciddi ölçülerde etkilenmiştir. Bu bağlamda, ABD'nden yapılan yardım kampanyaları ile isyana doğrudan maddi destek sağlanmaya çalışılmıştır (Woodhouse, 1952: 126-127; Pappas, 1985: 117-126).

Çıkan isyan nedeniyle Fener Ortodoks Patriği I. Gregorius ve bazı Ortodoks din adamlarının Babıali tarafından idam edilmesinin de ilgili devletlerin Yunan hareketine yönelik bakışlarının değişmesinde tetikleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim, Rusya o dönemde tek bağımsız Ortodoks devletti. Farklı mezheplere sahip olsalar da büyük ölçüde Rönesans ve Aydınlanmayla beraber antik döneme gösterilen ilgi sonucunda İngiltere ve Fransa kamuoylarında oluşan Yunan hareketine yönelik sempati ise bu olayın etkisiyle geniş ölçüde artmıştır (Pappas, 1985: 21; Armaoğlu, 1999: 171).

Büyük devletlerin politikaları 1823'ten sonra Yunanlar lehine daha belirgin şekilde değişmeye başlamış ve olaylar, ayaklanmayı bastırmakta olan Osmanlı-Mısır donanmasının 1827'de Navarin'de yakılmasına kadar varmıştır. Navarin olayı Yunan ulusçuluğu açısından bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunan bir politika izleyen İngiltere'nin de içinde bulunduğu üç büyük devletin Yunan ayaklanması nedeniyle birleşerek Osmanlı-Mısır donanmasını yakması, sadece reelpolitikale açıklanabilecek bir olay olarak görülmemelidir. Zira, Navarin olayıyla beraber Doğu Akdeniz'de Rus donanmasına karşı bir denge unsuru kalmaması, İngiltere'nin çıkarına olmamıştır (Crawley, 1929: 52-53; Pappas, 1985: 17-23). Dolayısıyla diğer gelişmelerde olduğu gibi Navarin olayında da kültürel/dinsel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Nitekim, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 1829'da Londra'da imzalanan bir protokolle Yunan ulusçu hareketi amacına oldukça yaklaşmış ve kurulacak devletin yapısı şekillenmeye başlamıştır. İmzalanan protokole göre Yunanistan Osmanlı'ya bağlı bir krallık olacak; başa geçecek olan kral ise İngiltere, Rusya ve Fransa hanedanlıklarından birine mensup olamayacaktı. 1830'da üç devlet arasında yine Londra'da imzalanan bir

başka protokolle Yunan devletinin bağımsızlığı tanınmıştır (Dakin, 1973: 226-230; Woodhouse, 1952: 139-141). Bu noktada İngiltere ile Rusya arasında yaşanan rekabetin ve Avrupa'da Rönesans ve Aydınlanma nedeniyle Yunanlara karşı oluşan sempatinin Yunan ulusçuluğu açısından pozitif etki yaptığını açıkça belirtmekte yarar var.

Somut olarak ifade etmek gerekirse, Yunan ulusçu hareketinin belki de tek başına gerçekleştiremeyeceği amacına, büyük ölçüde dışsal faktörlerin etkisiyle ulaşılmıştır. Zira, Mehmet Ali Paşa'nın da yardımını alan Osmanlı, Yunan ayaklanmasını bastırmak üzereyken; Avrupa devletlerinden Yunan ayaklanmacılara yapılan destek ve özellikle de Navarin olayı nedeniyle ayaklanma bastırılmamıştır. Ancak, Yunan ayaklanması esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durum da göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşadığı savaşlar nedeniyle oldukça yıpranmış bir durumda olan Osmanlı, Yunan ayaklanmasını bastırmaya çalışırken diğer yandan Tepedenli Ali Paşa ayaklanması ve sürekli artan Rus baskısı gibi bir dizi sorunla karşı karşıya bulunmaktaydı. Dolayısıyla, Yunan hareketinin bir devlete kavuşması, konjonktürel etmenlerin oldukça iyi bir zamanlamayla çakışması ve özellikle de Avrupa devletlerinin desteği ile mümkün olmuştur (Kostis, 2002: 60). Kaldı ki kurulan Yunan devletinin yönetim şekli ve kralın kim olacağına İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından karar verilecekti.

4. Yunan Krallığında Devlet ve Ulusun Bütünleştirilmesi

Yunan ulusçuluğunun 1830'da bağımsız bir devlete sahip olmasından sonra, 1832'de İngiltere, Rusya, Fransa ve Bavyera arasında yapılan bir antlaşmayla Bavyera Kralı'nın 17 yaşındaki oğlu Otto von Wittelsbach, Kral I. Otto adıyla Yunanistan Kralı ilan edilmiştir. Ancak Otto'nun yaşının küçük olması nedeniyle Yunan Krallığı 1835'e kadar üç kişiden oluşan Bavyeralı danışmanlar aracılığıyla yönetilmiştir. Bu dönemde, Mora Yarımadası'nın yanı sıra Batı Ege Adaları'ndan oluşan 47.515 km²'lik bir alana ve 1.500.000'den az bir nüfusa sahip olan Yunanistan'da Bavyeralı yönetimin üzerinde durması gereken önemli konuların başında, devlet altyapısının ve organlarının oluşturulması ile bir ulusun ve ulus kimliğinin oluşturularak, ülke içinde yaşayan halkın devlete sadakatini sağlanması gelmekteydi (Clogg, 1997: 65-66).

Bununla beraber, Yunan Krallığı henüz yeni kurulmuş olduğu bu yıllarda bir dizi problemle karşı karşıyaydı. Her şeyden önce Bavyera yönetiminin devlet inşa sürecinde giriştiği bazı uygulamalar ve oluşturdukları sistem, halkın geleneklerinden ve beklentilerinden uzaktı. Kaldı ki büyük çoğunluğu Ortodoks olan ülkenin başında farklı mezhebe sahip bir hanedanlık bulunmaktaydı ve bu farklılık, bir noktadan sonra ulusun devletle bütünleşmesini olumsuz etkilemekteydi (Clogg, 1997: 71). Nitekim, Otto yönetimine karşı duyulan huzursuzluklar sonucunda

düzenlenen bir askeri darbe ile bağımsızlık sonrası ilk anayasa 1844'te yürürlüğe sokulmuştur. Anayasal monarşiye dönüşen Krallıkta 1862'de düzenlenen bir başka darbeye de Otto devrilmiştir. Otto döneminin sona ermesinden sonra İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan Garantör Devletler, Danimarkalı Holstein-Glucksbourg hanedanından Prens Christian Wilhelm Ferdinand Adolphus George'u, Kral I. George unvanıyla Yunan Kralı olarak işbaşına getirdi. 1864'te tahta çıkan ve yaklaşık 50 yıl tahtta kalan Kral George'la birlikte ikinci bir anayasa hazırlanarak yürürlüğe sokuldu (bkz. PoG, 2004: 1).

Yunanistan'da siyasal yapı oluşturma süreci Bavyera yönetiminin başa geçmesiyle başlamıştı. Özellikle, hukuk ve eğitim sistemi oluşturulurken Alman ve Fransız modellerinden esinlenilmişti. Bunun haricinde ayaklanmanın son dönemlerinde kurulmaya çalışılan düzenli birlikler de bağımsızlıkla beraber başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinin yardımıyla ulusal bir orduya dönüştürülmeye çalışılmıştır (Veremis, 1997: 12). İşin en ilginç yanı ise, Almanların yönetiminde ve Fransız, İngiliz ve Rus güçlerinin askeri koruması altında bir Yunan Devleti'nin oluşturulmasında bu dört ihtilafli gücün birlikte çalışmasıydı. Oysa o tarihte böyle bir uzlaş, ne Ermeniler ne Sırpalar ne de Bulgarlar için söz konusu olmuştu.

Ulus inşası boyutunda ise, Avrupa'da Rönesans ve Aydınlanma hareketiyle beraber ortaya çıkan antik Helen hayranlığı ve bu bağlamda ele alınan antik Helen'e dayalı "Kadim Yunan Tarihi" anlayışı, Yunan Krallığının ilk yıllarında devlete neredeyse hazır bir ulusal kimlik sağlamıştı. Yunan devletine Avrupa'dan ithal edilen bu bağlantı sayesinde Yunan halkına hazır ve övünülecek bir geçmiş sağlanmaktaydı. Zaten, antik Helen uygarlığı ile bugün Krallıkta yaşayanlar yaklaşık olarak aynı bölgede bulunmaktaydı. Aynı zamanda bu bağ dolayısıyla Yunanlarla o dönemde Phillhellenismin etkisinde olan Avrupa arasında güçlü bir ilişki kurulmuştu (Prevelakis, 2004: 11).

1850'li yıllara kadar Yunan ulusal kimliğinin antik Helen bağlantısı simgesel düzeyde, anka kuşu (Phoenix) ile temsil edilmekteydi. Böylece, Makedonlar, Romalılar, Bizans ve Osmanlı tarafından yönetilen Yunanistan'ın küllerinden yeniden doğarak bağımsız bir şekilde ortaya çıkması efsanedeki anka kuşuna benzetilmekteydi. Bavyera yönetimi de antik dönem hayranı olduğundan krallığın bu kimlikle özdeşleşmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Yunanistan'ın antik Helen'le bağlantısını güçlendirmek için Krallığın başkenti 1834'te Nauplion'dan Atina'ya taşınmıştır. O dönemde 4.000 dolayında nüfusu olan ve yaşayanların genellikle Arnavutça konuştuğu Atina'da, Yunan ulusunun ve devletinin inşasına paralel olarak klasik dönem mimarisi doğrultusunda yoğun bir inşa sürecine girilmiştir (Skrinis, 2003: 2-3; Stavros, 2004: 3-4; Clogg, 1997: 69). Bu yapılanmanın antik dönem formuna kavuşmasından

sonra, Yunanların antik dönemle bağlantısını destekleyen bir başka unsur olarak, günümüzde de devam eden olimpiyat oyunları 1896'da Atina'da yeniden başlatılmıştır.

Ne var ki anka kuşu ile sembolleştirilen “Yunan Uyanışı”, tarihsel bütünlük içermemekteydi. Dolayısıyla bu bütünlüğü sağlamak için, geçmişten günümüze düz bir çizgi üzerinde kesintisiz olarak devam eden bir Yunan tarihinin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu noktada, 18. ve 19. yüzyılda Avrupa tarafından gerici ve karanlık bir dönem olarak nitelendirilen 1100 yıllık Bizans döneminin Yunan tarihine eklenmesi ilk aşamada sorun oluşturmaktaydı. Örneğin, Aydınlanmanın öncülerinden olan Voltaire, Hegel, Gibbon gibi isimler, çalışmalarında Bizans dönemini aşağılayan ve küçümseyen bir tavır takınırken; Aydınlanmanın genel çerçevesi de Bizans dönemine karşı negatif bir tutum içindeydi (Volkan/Itzkowitz, 1995: 179; Liakos, 2001: 32). Bu nedenle, tarihin sürekliliğinin sağlanmasına Bizans yerine Makedonlar dönemiyle başlanmıştır. Artık, antik Makedonlar Yunan olarak algılanmış; önceleri Yunan olmayan bir hükümdar olarak ele alınan Büyük İskender ise Yunan medeniyetinin bir havarisi ve Yunan birliğinin sembolü olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra Yunan tarihi, Kiklad, Miken ve Minoan medeniyetleri ve Homeros destanını da kapsayacak şekilde geriye doğru genişletilmiştir (Skrinis, 2003: 3; Heraclides, 2002: 57).

Yunanistan'ın günümüzde Makedonya'yla “isim” konusunda yaşadığı uyuşmazlıkta, antik Makedonların Yunan tarihi kapsamında ele alınmasının payı büyüktür. Bu bağlamda, Büyük İskender Yunanistan açısından hâlâ önemli birisi olarak görülmekte ve Yunanistan'ın kuzeyi coğrafi olarak Ege Makedonyası olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, Makedonya'nın bağımsızlığa doğru gitmesi, Yunanistan'ın ülkesel bütünlüğünün ve kesintisiz tarih anlayışının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu noktada Yunanistan, Makedon kültürünün kendilerine has bir Helen kültürü olduğunu vurgulamak istermişçesine harekete geçmiş ve madeni 100 Drahmi'de Büyük İskender'in resmine yer vermiştir.

Makedonların Yunan ulusal tarihindeki yerini almasından sonra kayıp olan 1100 yıllık Bizans dönemi de aktif olarak Yunan tarihine dahil edilmiştir. Bizansların Yunan tarihi içine dahil edilmesinde, bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan Romantizm akımının etkisiyle Ortaçağ'ın övülmeye başlanmasının da etkili olduğu savunulmaktadır. Zira, Edgar Morin “*Aydınlanma felsefesinin yarattığı hayal kırıklıklarıyla (Fransız) Devrimin yol açtığı rahatsızlıkların ardından gelen Romantizmin, Hıristiyanlığın yeniden keşfedilmesine neden olduğunu*” belirtmektedir. Bu bağlamda, önceden dile getirilmeye çekinilen Bizans dönemi, Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak Yunan tarihine dahil edilmiş; hatta Yunan ulusu için en önemli katkının, yani Yunanların ilk defa tek bir devlet içinde bir araya gelmelerinin bu dönemde gerçekleştirildiği vurgulanmıştır (Morin, 1988:

91; Heraclides, 2002: 57).

Bizans'ın da eklenmesiyle Yunanistan için kesintisiz bir tarih oluşturulmuş ve bu kesintisiz tarih, Yunan Krallığı ile yeniden şekillendirilen dil, etnik köken ve din arasındaki bağı kurmakta oldukça işlevsel olmuştur. Bu bağlamda, Yunanistan için günümüzde de geçerliliğini koruyan beş Helenizm dönemi ortaya çıkmıştır: Antik Helen, Makedonya, Bizans, Türkokrazi (Osmanlı egemenliği) ve yeni Yunan devleti (Heraclides, 2002: 57; Liakos, 2001: 34; Clogg, 1997: 69).

Yunan tarihine Bizans'ın eklenmesiyle hem tarihin sürekliliği sağlanmış hem de Ortodoksluk ön plana çıkartılmıştır. Ortodoksluğun bir ulusal kimlik unsuru olarak etkin bir şekilde devreye sokulmasından önce, devlet tarafından zaten kullanıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, halkla devlet arasındaki bağı sağlamlaştırmak ve devletin kontrolünü olabildiğince yaymak amacıyla 1833'te Yunan Ortodoks Kilisesi, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece devlet otoritesinin çeşitli nedenlerle ulaşamadığı en ücra bölgelere din aracılığıyla rahatlıkla ulaşılabilmesi amaçlanmıştı (Kostis, 2002: 55; Chrysoloras, 2003: 5).

Bağımsız bir Yunan Kilisesi'nin oluşturulmasının bir başka nedeni de içlerinde Ortodoks din adamlarının da yer aldığı Yunan ayaklanması öncülerinin, Patrikhane'nin etki alanından sıyrılmak istemeleriydi. Zira, Patrikhane her ne kadar "biz"den biri olarak görülmekteyse de "öteki"nin sınırları içinde kalmış; bir başka ifadeyle Osmanlı'nın çizdiği çerçeve içinde hareket etmekteydi. Bunun yanı sıra Avrupa Aydınlanmasından etkilenen Yunan entelektüeller, tutucu gördükleri Patrikhane'den ayrılmanın, devlet ve ulusun inşası için gerekli olduğunu savunmaktaydı (Liederman, 2003: 292-293; Heraclides, 2002: 105-110). Kaldı ki Yunan Kilisesi'nin bağımsızlığını ilan etmesine ilk aşamada Patrikhane tarafından karşı çıkılmış; Yunan Kilisesi'nin bu statüsü ancak 1850'de varılan uzlaşmayla tanınmıştır. Bununla beraber, Patrikhane ve Yunan Kilisesi arasındaki ayrılık, 1850'ye kadar özellikle Yunan devleti sınırları dışında yaşayan Yunanlara ulusal bilincin ve kimliğin aşılmasında bazı zorluklar doğurmuştur⁷ (Andreopoulos, 1981: 950).

Bu noktada Yunan ulusal bilincinin en önemli yapı taşlarından biri olan Ortodoksluğa ve Yunan Ortodoks Kilisesi'ne değinmekte yarar var. Zira, din ulus inşasında özellikle "ötekilerden" farklılaşmada ve "biz" kimliğinin kazanılması aşamasında etkili bir öğedir. Bu bağlamda, Nikos Chrysoloras'ın ifadesiyle, Ortodoksluk Yunan ulus kimliğinin oluşturulması aşamasında en temel unsurlardan biri olarak "*ulusal bir din*" haline

⁷ Zira, Yunan Kilisesi sadece Krallık içindeki 1,5 milyondan az insan üzerinde etkiliyken; İstanbul'daki Patrikhane diğer Ortodoksların yanı sıra Yunan devleti dışında sadece Osmanlı'da yaşayan 4 milyondan fazla Yunan üzerinde etkiliydi.

gelmiştir. Burada kastedilen, Ortodoksluğun ulusal kimliği geliştirmedeki ve ulus inşasını meşru hale getirmedeki rolüdür (Chrysoloras, 2004a: 13). Bu çerçevede hem devlet hem de ulus düzeyinde tarih yazımı, eğitim, edebiyat, şiir, mimari, örf-adet ve günlük yaşamın tüm alanlarında Ortodoksluk Yunan ulusal kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak yoğun bir şekilde işlenmiştir. Dolayısıyla Yunan Kilisesi, sadece devlet tarafından kurulan bir kurum olarak değil; devletin ideolojik ve meşrulaştırıcı mekanizması olarak faaliyet göstermiştir (Chrysoloras, 2004b: 7).

Bizans'ın ve Ortodoksluğun Yunan ulusal tarihine ve kimliğine katılması ve aktif bir şekilde ele alınmasıyla Yunan devletinin ulusla bütünleşme süreci de kolaylaşmıştır. Kaldı ki Ortodoksluğu gözdardı eden yalın bir antik Helen kimliğinin, en büyük ortak özelliği Ortodoksluk olan halk üzerinde bir ulusal kimlik oluşturmak için yetersiz kalacağı belirtilmişti. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, tıpkı antik Helen kimliğinin Yunanlarca benimsenmesinde olduğu gibi, Bizans döneminin ve dolayısıyla Ortodoksluk ögesinin Yunan tarihinde aktif olarak ele alınması, yine dışsal faktörlerin; daha özel bir ifadeyle Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin sonucunda olmuştur.

Devletin kurulmasından itibaren ele alınan antik Helen'le özdeşleşme, Ortodokslukla beraber farklı bir forma bürünmüştür. Kısaca *Heleno-Hıristiyanlık* (Helleno-Christianism) olarak ifade edilebilecek bu akım, bir yandan Yunanların antik Helenlerden geldiğini belirtirken diğer yandan da Ortodoksluğu kapsayıcı nitelikteydi (Liederman, 2003: 292). Bu bağlamda Heleno-Hıristiyan söylemi, ulusal kimliğin inşası sürecinde Yunanlarla Yunan olmayanları; bir başka ifadeyle “biz” ve “öteki”yi birbirinden ayırmak için kullanılan önemli bir araç olmuştur. Yunan Başbakanı Constantinos Karamanlis'in 1981'de “*Bizim Heleno-Hıristiyan medeniyetimizi oluşturan ulus ve Ortodoksluk, Yunan bilincinde neredeyse eşanlamlı kavramlar haline gelmiştir*” şeklindeki ifadesi, Heleno-Hıristiyan akımının günümüz Yunanistan'ında hâlâ etkisini sürdürdüğüne işaret etmektedir (Chrysoloras, 2003: 18-19; Millas, 2004: 52).

Eğitim konusunda ise gerek Yunan devleti içinde gerekse diğer bölgelerde yaşayan Yunanlara ulusal kimliğin aşılması için 1837'de Atina Üniversitesi kurulmuştur. Bu bağlamda ülkede ulusal eğitimin lokomotifini olan Atina Üniversitesi ve ilkokulların temel amacı, antik dönemin yeniden canlandırılması ve Yunanlara buna uygun bir kimlik aşılmasıydı. Nitekim, Richard Clogg'a göre (1997:69) Atina Üniversitesi daha sonraları “*Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan halkını 'yeniden Helenleştirme' girişiminin güç kaynağı*” olarak görülecekti.

Yunan ulus inşasında, antik dönemden günümüze kesintisiz bir Yunan tarihine, Ortodoksluğa, Yunan diline ve diğer ortak değerlere dayanan “biz”e yönelik vurgu yapılırken, “biz”den olmayan “öteki”ni

yaratmak ihmal edilmemişti. Bu noktada, ulusal kimliğin “öteki” üzerinden tanımlanmasının, ulusu bütünleştirici bir etki yarattığı unutulmamalıdır (Dağı, 2002: 46-50). Bu çerçevede ilki 1834’te yayımlanan Yunan romanlarında Türkler “*ortak negatif özelliklere sahip bir ulus, tarihsel düşman, problemlerin kaynağı ve bir tehdit*” olarak işlenmiştir (Millas, 2004: 72; Heraclides, 2002: 61-71).

Son olarak, Yunan ulus inşasında oluşturulan “biz”in, ülke içindeki farklılıkların aşılmasını sağlayan, hükümet politikalarını meşrulaştıran ve toplum tarafından kabul edilen sosyal davranışları belirleyen “Heleno-Hristiyanlık” düşüncesine oldukça yakın olduğu söylenebilir. Bu düşüncenin temel parametrelerini dört argümana dayanmaktadır (Chrysoloras, 2004a: 13-14): a) Homeros döneminden başlayıp, günümüze kadar devam eden kesintisiz ve bütün bir Yunan tarihi vardır; b) Ulusun sınırları, coğrafya, tarih, dil ve din tarafından belirlenmiştir; c) Ortodoks olmak, Yunan olmak için gerekli bir ön koşuldur; d) Yunan ulusu, neredeyse bütün büyük medeniyetlerin (antik Helen, Büyük İskender, Doğu Roma/Bizans) mirasçısı olduğundan diğer uluslardan üstündür.

5. Megali İdea: Yayılmacı Ulusun İdeolojisi

Van Evera’nın (1994: 10-12) belirttiği gibi, eğer bir devlet yakın coğrafyadaki diasporayı ulusçuluk bağlamında yaşadığı topraklarla birlikte kendisine ilhak etmeye yönelik irredantist bir politika izlerse savaşın çıkması kaçınılmazdır. Yunan devleti kurulduğu dönemde ise ülke dışında yaşayan Yunanlar, ülke içinde yaşayanların yaklaşık üç katıydı ve bunlar büyük ölçüde yakın coğrafyalarda, özellikle de Osmanlı topraklarında yaşamaktaydı. Dolayısıyla diasporayı ilhak etmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmak kaçınılmaz olmaktadır.

Nitekim, Yunan devletinin uzunca bir dönem temel ideolojisini oluşturacak olan “megali idea” ileride Yunan Başbakanı olacak bir siyasetçi, yani Ioannis Kolettis tarafından ilk defa resmi düzeyde dile getirilmiş ve diasporayı ilhak etmeye yönelik bir politika izlenmeye başlanmıştır. Kolettis 1844’te yaptığı konuşmasında, Helenizmin biri krallığın başkenti olan Atina; diğeri Yunanların düşü ve umudu olan Konstantinopolis(İstanbul) olmak üzere iki merkezi olduğunu belirtmişti (Clogg, 1997: 66):

“Yunan Krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eksik parçasıdır. Doğma büyüme Yunan olan kimse yalnızca bu krallık içinde yaşayan değil, aynı zamanda İyonya’da, Teselya’da, Serez’de, Adrianopolis’de (Edirne), Konstantinopolis’te (İstanbul), Trabzon’da, Girit’te, Samos’ta (Sisam) ve Yunan tarihi ya da Yunan ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayanıdır...”

Büyük Ülkü anlamına gelen megali idea, genel anlamda bütün Yunanlıları tek bir devlet altında toplamayı öngören bir politik ideolojidir. Bu çerçevede hedef, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktır. Nitekim, Kolettis'in yaptığı konuşma da bunu açık bir şekilde belirtmekteydi. Megali idea resmi düzeyde ilk olarak 1844'te Kolettis tarafından ortaya konmakla beraber; Vamık Volkan ve Norman Itzkowitz, (1995: 37) megali ideanın düşünsel temelini 1453'te İstanbul'un Osmanlı tarafından fethedilmesine dayandığını ileri sürmektedir. Volkan ve Itzkowitz'e göre İstanbul'un fethi Hıristiyanlarda ve özellikle Yunanlarda derin bir travmaya yol açmış ve dile getirilmese bile İstanbul'un yeniden alınacağı düşüncesi dimağlarda canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Megali idea resmi olarak ortaya atıldıktan sonra Yunanistan'ın temel ideolojisi olarak neredeyse devletin varlık nedeni haline gelmiştir. Heraclides'in (2002: 60) deyişiyle “...*Megali İdea 1922 yılına dek devletin ve hükümetlerin meşru kılınmasının ana kriteri oldu...milletin ruhu oldu.*” Bu bağlamda, megali ideanın ulus inşasının hem temel parametrelerinden biri hem de bu parametreleri birleştiren, bütünleştiren bir şemsiye haline geldiği belirtilmelidir.

Megali ideanın Yunanistan tarafından herhangi bir destek almadan gerçekleştirilmesi aslında oldukça zordu. Zira, Yunanistan dönemin devletlerine nazaran henüz zayıf bir konumdaydı. Ayrıca, ilk dönemlerde ulus inşa sürecinde kullanılan Yunan kimliğinin, krallık dışında yaşayan Yunanlılar üzerinde megali idea hedeflerini gerçekleştirecek kadar etkili olması en azından bu aşamada zor görünmekteydi. Nitekim, o dönemde oluşturulan Yunan ulusal kimliği Yunanlılığın bir uyanış içinde sadece antik Helenle bağlantısını kurmaktaydı. Kaldı ki 1833'te Patrikhane'den bağımsız bir Yunan Kilisesi'nin kurulması ve 1850'ye kadar Patrikhane ile bağların kopuk olması, ülke dışında yaşayan Yunanlılara dinsel araçlarla yaklaşılmasını zorlaştırmaktaydı. Sonradan Makedonlar ve özellikle de Bizans'ın tarih anlatımına ve Yunanlılığa dahil edilmesiyle birlikte sorun giderilmeye başlanmış ve kesintisiz bir tarih içinde Helenizmin “zaman içinde birliği” sağlanmıştı. Bu anlatımla birlikte Helenizmin “yöresel anlamda birliği” de sağlanarak megali ideayla beraber ortaya çıkan irredantizm bilimsel bir platforma oturtulmuştur. Bundan sonra amaç, tarih içinde hep Yunanlıların yaşadıkları toprakların anayurda katılması ve böylece “kardeşlerin tutsaklıktan kurtarılması” olacaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan temel araçlar ise Yunan konsoloslukları, Yunan dernekleri ve Yunan okulları olmuştur (Katsiadakis, 1995: 20-21; Prevelakis, 2004: 14-15; Heraclides, 2002: 59-60). Burada vurgulanması gereken nokta, Yunan kimliğinin ülke dışında yaşayan Yunanlılara yayılmasında ve benimsetilmesinde krallığın ilk dönemlerinde çok büyük başarılar elde

edilememekle beraber, kesintisiz Yunan tarihinin oluşturularak Ortodoksluğun ön plana çıkarılmasıyla yeni bir boyut kazanan Yunan kimliğinin bu kişilere aşılmasının nispeten daha kolay olduğudur. Bu kimliğin etkin bir şekilde yayılmasında ve benimsetilmesinde ise en büyük rol megali ideanıdır. Ayrıca megali idea, sadece ülke dışında yaşayan Yunanlara yönelik bir hedef olmaktan ziyade; ülke içinde istikrarsız bir siyasal yapı ve zor ekonomik koşullarda yaşayan Yunanlar açısından da bütünleştirici bir rol oynamıştır (Veremis, 1997: 40; Andreopoulos, 1981: 952-953).

1844'ten sonra bir yandan ulus inşası devam ederken bir yandan da özellikle dış borçlar nedeniyle ekonomik açıdan kötü durumda olan Yunanistan, önceleri megali ideayı gerçekleştirmeye yönelik birkaç cılız girişimde bulunmuştur. Ancak, megali idea doğrultusunda kamçılanan irredantizm güdüsü, Yunanlar için kısa vadede herhangi bir pratik sonuç getirememiştir. Nitekim, Teselya ve Epir'i kendi topraklarına katmak için Osmanlı ile Rusya arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'nda Rusya'yı desteklemeye kalkışan Yunanistan hem amacını gerçekleştirememiş hem de Atina'nın Pire limanı 1854-1857 arasında İngiltere ve Fransa tarafından kuşatılmıştır (Veremis, 1997: 41; Clogg, 1997: 74-75).

Bununla beraber Yunanistan'ın ilk toprak kazanımı, 1864'te gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İngiltere, yeni Kral George'un tahta geçmesiyle beraber İyonya adalarını Yunanistan'a bırakmıştır. Böylece herhangi bir çatışmaya girmeden toprak kazanılması, Yunan aristokrasisinin megali ideaya olan bağlılığını güçlendirmiştir. Nitekim, Yunanistan Krallığı o dönemde Girit, Teselya ve Epir'i kendi topraklarına katmak için başarısız girişimlerde bulunurken; İyonya adalarının İngiltere tarafından kendisine bırakılması beklenmeyen bir gelişme olmuştur (Clogg, 1997: 78-80).

İngiltere'nin yeni Kral'a ve Yunan aristokrasisine bir jesti olarak nitelenebilecek bu gelişmeden sonra Yunanistan'ın ikinci toprak kazanımı 1881'de gerçekleşmiştir. 1881'de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda yapılan Berlin Antlaşması'ndan sonra, Rusya güdümünde büyük bir Bulgaristan'ı engellemek için Teselya'nın tamamı ve Epir'in bir kısmı Yunanistan'a bırakılmıştır. Dolayısıyla Yunanistan, megali idea çerçevesinde herhangi bir savaşa girişmeden topraklarını ikinci kez genişletmiştir. Ancak bu genişleme, Avrupa devletlerinin diplomatik kanallardan Osmanlı üzerinde baskı oluşturması ile sağlanmış olsa da Yunanistan'ı megali ideayı gerçekleştirmeye bir adım daha yaklaştırmış ve cesaretlendirmiştir (Armaoğlu, 1999: 542-546). Burada dikkat çeken nokta, Yunanların her hangi bir mücadeleye girmeden antik Helen toprakları üzerinde teker teker denetim kurmalarıydı. Bu gelişmelerde kuşkusuz Yunanistan'ın Batı değerler sisteminde bir Bulgaristan ya da diğer Hıristiyan gruplardan daha fazla özümsemiş olmasının da payı vardı.

Bu arada, Yunanistan megalı idea çerçevesinde Girit'i topraklarına katmak için 1866-1869 arasında adada çıkan ayaklanmayı desteklemiştir. Bu girişim gerek İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi aralarındaki güç dengesi mücadelesi gerekse de Osmanlı'nın adadaki ayaklanmayı bastırması sonucu başarısız oldu (Kostis, 2002: 62; Blacksbury, 2000: 1). Bununla beraber, Yunanistan Girit'ten vazgeçmemiş ve adada yaşayan Ortodoks halk arasında Yunan kimliğini ve megalı ideayı yaymak için eğitsel ve dinsel araçları kullanmıştır. Bunun yanı sıra bir grup Yunan subayı tarafından Makedonya ve Girit'in Yunanistan'la birleşmesi için 1894'te kurulan Etniki Eteryak (Ulusal Dernek) gibi bazı örgütler de adada ayaklanmalara mali ve lojistik destek sağlamıştır. Bu örgütlerin faaliyetleriyle Girit'te ayaklanmalar çıkması ve Yunanistan'ın adaya asker göndermesi, bir Osmanlı-Yunan savaşına neden olmuştur. 1897'de gerçekleşen savaşta Yunanistan ciddi bir yenilgiye uğramış; ancak alınan yenilgiye rağmen Girit'e özerklik tanınmış ve Kral I. George'un oğlu Girit'e vali olarak atanmıştır. (Veremis, 1997: 42-43; Gürel, 1993: 31-32; Katsiadakis, 1995: 34-39) Dolayısıyla Yunanistan, yenilmesine rağmen Avrupa devletlerinin desteğiyle Girit'e bir adım daha yaklaşmıştır. Bununla beraber, Yunanistan'ın megalı ideayı gerçekleştirmeye çalışırken uğradığı 1897 yenilgisi, Yunanistan'a diğer devletlerin desteği olmadan kendi öz kaynaklarıyla megalı ideayı gerçekleştiremeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Kaldı ki Yunan ordusu bu döneme kadar daha ziyade içsel tehditlere göre yapılandırılmıştı. Ancak, bu aşamadan sonra ordunun dış tehditlere göre yapılandırılmasına ağırlık verilerek uzun dönemli modernizasyon hareketleri başlatılmıştır (Papacosma, 1977: 23-24).

1800'lerin sonunda Yunanistan büyük ölçüde dışsal nedenlerle teritoryal açıdan iki kez genişlemekle beraber nüfusu da ciddi oranlarda artmıştı. Ülke nüfusuna katılan bu insanlara Yunan kimliğinin yayılması ve bunların ulus içinde eritilerek devletle bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle ulus inşası her seferinde neredeyse yeniden başlamaktaydı. Diğer taraftan ülke ekonomik açıdan oldukça zor bir durumdaydı. 1897'de Osmanlı İmparatorluğu'yla yapılan savaşta alınan yenilgi, işleri daha da zorlaştırmıştı. Öyle ki Yunanistan'ın dış borçlarının geri ödenebilmesi için bir Uluslararası Mali Komisyon kurulmuştu. Bunun yanı sıra ülke, toprak kazanımlarıyla bir yandan nüfusunu attırırken diğer taraftan ekonomik şartların giderek kötüleşmesi nedeniyle dışarıya göç vermeye başlamıştı. Bu dönemde 380.000'den fazla kişi ekonomik nedenlerle başta ABD olmak üzere diğer ülkelere göç etmiştir (Andreopoulos, 1981: 958-959; Papacosma, 1977: 29).

Yunanistan'ın içinde bulunduğu bu karışık durum ve yaşanan gelişmeler nedeniyle, megalı ideaya sadece Atina merkezli bir çözüm

getirilemeyeceği anlaşılmış ve bu yüzden kazanılması gereken topraklarda yaşayan Rumlara yoğun bir şekilde Yunan kimliği ve bilincini artırmaya yönelik kültürel propaganda yapılmaya hız verilmişti. Megali ideayı gerçekleştirmek için yapılan girişimler sadece konsoloslar, piskoposlar ve Yunan okulları tarafından yürütülen kültürel propaganda ile sınırlı kalmamış; bunun haricinde bu bölgelerde çeşitli örgütler kurularak askeri anlamda da hazırlıklar yapılmıştır. Silahlı Yunan örgütlerinden bazıları, Etniki Eteryia veya Panhellenic Teşkilatı gibi doğrudan Yunanistan içinden hareket edebildiği gibi; Yunan bir subayın liderliğini yaptığı ve Makedonya'nın Yunanistan'a katılmasına yönelik silahlı eylemlerde bulunan çeteci grupların oluşturduğu Makedonamakhoi gibi örgütler Yunanistan'la dolaylı ilişkiler içinde bulunabilmekteydiler. Bunun haricinde megali ideayı gerçekleştirmeye yönelik Yunanistan dışındaki silahlı faaliyetler, Kastorya piskoposu Germanos Karavangelis gibi bazı Ortodoks din adamları tarafından da desteklenmekteydi (Katsiadakis, 1995: 21,27; Papacosma, 1977: 34; Clogg, 1997: 93-96).

Yunanistan dışında bu gelişmeler yaşanırken, devletin içinde bulunduğu sıkıntılar sonucunda 1909'da Yunan askerleri tarafından Goudi darbesi gerçekleştirilmiş ve Eleftherios Venizelos darbeci askerler tarafından başbakanlığa getirilmiştir. 1887'de Atina Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Girit'teki 1897 ayaklanmasına aktif olarak katılan ve adanın özerklik kazanmasından sonra enosis için çalışmalarını sürdüren Venizelos, 1910'da yapılan seçimler sonucunda ezici bir çoğunlukla Yunan başbakanlığı görevine devam etmiştir (Volkan/Itzkowitz, 1995: 98; Papacosma, 1977: 14-32). Venizelos iktidarıyla beraber, Yunanistan megali idea ekseninde irredantist politikalarına hız vermiştir. Kendisi de henüz "kurtarılamamış" bir bölgeden gelen Venizelos, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile işbirliği yaparak Osmanlı'ya karşı yürüttükleri Birinci Balkan Savaşı'nda Selanik, Girit, Sisam, Güney Makedonya ve Epir'in büyük kısmını Yunanistan'a katmıştır (Clogg, 1997: 107).

Böylece Yunanistan'da ve ülke dışında yaşayan Yunanlar arasında megali ideanın sadece hayalden ibaret olmayan; gerçekleştirilebilir bir politika olacağı izlenimi doğmuş ve bu doğrultuda megali ideayı tam anlamıyla gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler hızlandırılmıştır. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı'na girilip girilmemesi veya girilecekse hangi bloğun yanında girileceği konularında Kral Constantin ile fikir ayrılığına düşen Venizelos, kendi amacını gerçekleştirmek için Selanik'te Krallık yönetiminden farklı bir yönetim oluşturmuştur. Kral Constantin'in yerine oğlu Alexander'ın kral olmasıyla Venizelos tekrar başbakanlığa getirilerek ülke yönetiminde birlik sağlanmış ve Yunanistan itilaf devletlerinin yanında savaşa katılmıştır (Gürel, 1993: 33-34). Bu noktada itilaf devletlerinin yanında savaşa girilmesini isteyen Venizelos'un Selanik'te kurduğu geçici hükümetin İngiltere ve Fransa tarafından

tanınması, Kral Costantin'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Yunanistan'ın ülkesel genişlemesine 1864'te, 1881'de ve Balkan Savaşları esnasında destek veren bu devletler, gerektiğinde Yunanistan'a doğrudan müdahale etmekten çekinmemiştir.

Yunanistan, bu savaşta megali ideanın önemli aşamalarından biri olan Küçük Asya'yı kendisine katmak için İzmir'e asker çıkarmış ve Yunan birlikleri Batı Anadolu'da ilerlemeye başlamıştı. Osmanlı Hükümeti ile itilaf devletleri arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması⁸ Yunanistan açısından megali ideada gelinebilen en ileri aşamayı temsil etmekteydi. Nitekim, Osmanlı'nın parçalara ayrılarak yerine farklı devletler kurulmasını öngören Sevr Antlaşması'na göre İzmir ve civarı beş yıllığına Yunanistan'ın egemenliğine girecek ve beş yıl sonunda yerel meclisin vereceği karar ile de bu bölgenin geleceği belli olacaktı (Montgomery , 1972: 784). Ne var ki bu durum, Anadolu'da başlayan Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ile beraber uzun sürmemiş ve Yunan ordusu nihai olarak 9 Eylül 1922'de Anadolu'dan tamamen çıkartılmıştır. Bu yenilgi Yunanistan'da *Küçük Asya Felaketi* (Mikrasiatiki Katastrofi) olarak adlandırılarak Yunan ulusal bilincinde travmalara yol açmıştır.

Venizelos, Anadolu'da yediği darbeye rağmen 1935'e kadar Yunan siyasal yaşamında aktif rolünü sürdürmüştür. Yunan ulus inşa sürecinde ve özellikle de megali ideanın hayata geçirilmesi boyutunda önemli katkıları bulunan Venizelos, Yunanistan'da etkili bir siyasal kişilik olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda, 2002'de ulusal parası Drahmi yerine Euro'ya geçen Yunanistan'da kullanılan 50 Eurocentlerin arka yüzüne Venizelos'un resmi basılmıştır.

1844'te Kolettis tarafından ortaya atılan megali idea Yunan ulus inşa sürecini farklı boyutlarda etkilemiştir. İlk olarak, megali idea ulusla devlet arasında bir iletişim ortamı oluşturmuş ve bu bağlamda ulusla devletin bütünleşmesinde pozitif bir rol oynamıştır (Andreopoulos, 1981: 958). İkinci olarak, megali idea ülke dışında yaşayan Yunanlara ulusal bilincin aşılması ve ulus kimliği kazandırılmasıyla; bu kişilerin ulusun birer ferdi haline gelmesinde önemli bir paya sahip olmuş ve bu durum, irredantizmin temel güdüsünü oluşturmuştur. Nitekim, ülke içindeki insanlar aynı değerleri paylaştıkları "esaret" altındaki kardeşlerini özgürleştirmek için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır. Üçüncü ve son olarak da megali ideanın İzmir'de Küçük Asya Felaketiyle büyük bir darbe yemesi, Yunan ulusal kimliğini sadece psikolojik açıdan etkilemekle kalmamış; bu olay sonrasında Anadolu'da yaşayan ve her ne kadar ulus kimliği önceden aşılsa da Yunanistan'da yaşayanlardan farklı olan yaklaşık 1.100.000

⁸ Sevr Antlaşması, hiçbir şekilde uygulanmamış olup; ölü doğmuş bir antlaşma niteliğindedir.

kişinin Yunanistan'a göç etmesi ulus inşa sürecini geriye götürmüştür (Clogg, 1997: 107,127).

Sonuç

Öncelikle ulus inşasının dinamik bir süreç olduğunu belirtmek gerekir. Ancak buna rağmen, özellikle Yunanistan örneğinde ulus inşa sürecinin temel parametrelerinin 1920'lere kadar oluşturulduğu ve bu dönemden sonra ulus inşasının oluşturulan bu ekseninde devam ettiği belirtilmelidir. Bu çerçevede bağımsız bir devlet kurmak için harekete geçen birçok Yunan entelektüel ve Yunan örgütünün temel esin kaynağı, Rönesans ve Aydınlanma başta olmak üzere Avrupa'da gelişen akımlar ve düşünceler olmuştur. Yunan entelektüellerinin ve örgütlerinin gerek söylem gerekse eylem düzeyinde Avrupa'dan etkilenerek giriştikleri faaliyetler bir noktadan sonra, devlet kurmaya yönelik ayaklanmalara dönüşmüştür; bu girişimler, dönemin büyük devletlerinin desteği sayesinde 1830'da bağımsız bir Yunan devleti kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Yunanistan'ın kurulması, Yunan ulusçuluğunun doğuşunda olduğu gibi, büyük ölçüde dışsal faktörler sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Avrupalı güçlerin Yunan isyanına destek vermesinde, çıkar ögesinin yanında ideolojik boyut da önemli bir rol oynamıştır. Bu ideolojik boyut, Avrupa uygarlığının köklerini bugünkü Yunanistan'a atfedilen Antik Helen'de aramasıyla oluşmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın da ifade ettiği gibi "*Avrupa kendisini Bizans'ın torunları*" olarak görmekteydi. Aynı şekilde Fransa eski Cumhurbaşkanı ve Avrupa Birliği Anayasa taslağının mimarlarından birisi olan Valery Giscard d'Estaing'in "*Avrupa anayasasını yazarken bizi kaynaştıran özellikleri tanımlamaya çalıştık: Antik Yunan ve Roma'nın kültür mirası, Avrupa hayatının özümlediği dini geçmiş, Rönesans'ın yaratma şevki, Aydınlanma çağı felsefesi ve rasyonel düşünce...*" şeklindeki ifadesi de bu ideolojik boyutu ortaya koymaktadır (BBC, 2004: 1).

İlk dönem Yunan aristokrasisinin önce Bizans'ı reddetmesi; ancak daha sonra Avrupa'nın Bizans'ı sahiplenmesiyle birlikte, Bizans döneminin Yunan tarihine dahil edilmesi ve Heleno-Hıristiyan söyleminin şekillenmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim, Avrupa'da yaşanan Romantizm akımıyla beraber Bizans'a yönelik negatif bakış açısının değişmesiyle, Yunanlar Bizans'ı ulusal tarihlerine katmakta gecikmemişlerdir. Dolayısıyla Yunan ulus inşasının büyük ölçüde Avrupa'ya bağımlı olarak geliştiği görülmektedir.

Ayrıca, kendini Rum, Helen veya Yunan olarak niteleyen insanların büyük kısmının kurulan devlet sınırları dışında kalmaları, Yunan devleti açısından önemli bir handikap olmuştur. Bu handikabın aşılmasına yönelik çabalar ise irredantizmi doğurmuştur. Bu bağlamda, ulus inşasının temel

unsurlarından biri olarak ulus inşasının bütünleştiricisi haline gelen megali idea, irredantizmi belirli bir kalıba sokmuştur. Megali idea çerçevesinde ülke dışında yaşayan kişilere Yunan ulusal bilincinin aşılması ve ulus kimliğinin kazandırılmasıyla; bu kişiler neredeyse ulusun birer ferdi haline gelmiştir. Bununla beraber, megali ideaya ulaşmak için girişilen faaliyetlerde Avrupa devletlerinin desteğine ihtiyaç duyulmuş; bu destek sağlandığı zaman önemli kazanımlar elde edilmiştir.

Sonuç olarak, günümüzde Yunanistan'ın başta Türkiye olmak üzere diğer devletlerle karşılaştığı sorunlarda ve gerçekleştirmeye çalıştığı politikalarda hâlâ dışsal faktörlerin ağırlığı hissedilmektedir. Bu faktörlerin kökeni ise geniş ölçekli bir “biz-öteki” ayrışması ile Rönesans ve Aydınlanmaya kadar götürülebilir. Dolayısıyla, Yunanistan'ın kurulduğu günden bugüne kadar gerek ulus inşasında gerekse uluslararası politika zemininde gerçekleştirdiği başarılarında, sağlanan dışsal desteğin önemli bir yeri vardır. Yunanistan'a sağlanan bu destek, çoğu zaman reelpolitikte örtüşürken; reelpolitikte çatıştığı zamanlarda bile devam etmiştir. Bu bağlamda gerek Türkiye'nin gerekse diğer ülkelerin Yunanistan'la karşı karşıya kalacağı sorunlarda bu faktörü göz önünde bulundurması gerekmektedir. Sonuçta kendisine atfedilen “Avrupa uygarlığının kurucusu” değeri sayesinde Yunanistan, özellikle Türkiye ile yaşadığı sorunlarda Avrupa kamuoyunun desteğini arkasına almada çok büyük bir çaba sarfetmeye gerek duymamaktadır. Türkiye'nin ise Avrupa ile ilişkilerinde nasıl bir önyargıyla karşı karşıya olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ANDREOPOULOS, George. (1981). "State and Irredentism: Some Reflexions on the Case of Greece", *The Historical Journal*. 24(4), 949-959.
- ARMAOĞLU, Fahir. (1999). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARNAKIS, G. Georgiades. (1952). "The Greek Church of Constantinople and the Otoman Empire", *The Journal of Modern History*, 24(3), 235-250.
- BBC. (2004). http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/11/printable/041125_giscard-turkey.shtml, (e.t. 29/11/ 2004).
- BLACKSBURG, Seth. (2000). "Greek Irredentist Claims to Asia Minor", http://ase.tufts.edu/hemispheres/seth_blacksburg_2000.htm, (e.t. 08/09/2004)
- BOZOS, Stavros. (2004). "Neoclassicism, Modernity and the 'Masses': National Identity Issues in 19. Century Athens", http://www.esh.ed.ac.uk/urban_history/text/BozosS13.doc, (e.t. 20/10/2004), 1-8.
- CHRYSOLORAS, Nikos. (2003). "Why Orthodoxy? Religion and Nationalism in Greek Political Culture". *The LSE Hellenic Observatory 1 st LSE PhD Symposium on Modern Greece*, LSE, 21 June 2003, <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/NicosChrysoloras1stLSESymposiumPaper.pdf>
- CHRYSOLORAS, Nikos. (2004a). "Orthodoxy and Greek National Identity: An Analysis of Greek Nationalism in Light of A. D. Smith's Theoretical Framework". <http://www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW7/GSW%206/Nikos%20Chrysoloras%20Paper.pdf>, (E.T. 10/09/2004).
- CHRYSOLORAS, Nikos. (2004b). "Religion and Nationalism in Greece", *Second Pan-European Conference Standing Group on EU Politics*. Bologna, 24-26 June 2004.
- CLOGG, Richard. (1976). *The Movement for Grek Independence 1770-1821: A Collection of Documents*. London: McMillan Publications..
- CLOGG, Richard. (1997). *Modern Yunanistan Tarihi*. (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CRAWLEY, C.W. (1929) "Anglo-Russian Relations 1815-40". *Cambridge Historical Journal*, 3 (1), 47-73.

- DAĞI, Zeynep. (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul Boyut Kitapları.
- DAKIN, Douglas. (1973). *The Greek Struggle for Independence 1821-1833*. California: University of California Press.
- DEKMENJIAN, R.H. (1968). "Soviet-Turkish Relations and Politics in the Armenian SSR", *Soviet Studies*. 19(4), 510-525.
- GÜREL, Şükrü S. (1993). *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- HERACLIDES, Alexis. (2002). *Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*. (Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Milas), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KATSIADAKIS, Helen Gardikas. (1995). *Greece and the Balkan Imbroglia: Greek Foreign Policy, 1911-1913*. Athens: Syllogos Pros Diadosin Ophelimon Biblion.
- KOSTIS, Kostas P. (2002). "The Formation of the State in Greece, 1830-1914", (ed. Marco Dogo and Guido Franzinetti). *Disrupting and Reshaping: Early Stages of Nation-Building in the Balkans*. Longo: Ravenna Pub. (47-64).
- LIAKOS, Antonis. (2001). "The Construction of National Time: The Making of the Modern Greek Historical Imagination", *Mediterranean Historical Review*, 16(1), 27-42.
- LIEDERMAN, Lina. Molokotos (October 2003). "Identity Crisis: Greece, Orthodoxy and the European Union", *Journal of Contemporary Religion*. 18(3), 291-315.
- MILLAS, Hercules. (2004). *The Imagined 'Other' as National Identity: Greeks and Turks*. EC Representation NGO Support Team (Euromed): Civil Society Development Program .
- MILLAS, Herkül. (1999). *Yunan Ulusunun Doğuşu*. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MONTGOMERY, A.E. (1972). "The Making the Treaty of Sevres of 10 August 1920", *The Historical Journal*. 15(1), 775-787.
- MORIN, Edgar. (1988). *Avrupa'yı Düşünmek*. (Çev.: Şirin Tekeli), İstanbul: Afa Yayınları.
- PAPACOSMA, Victor S. (1977). *The Military in Greek Politics: The 1909 Coup D'état*. Ohio: Kent University Press.
- PAPPAS, Paul Constantine. (1985). *The United States and the Greek War for Independence: 1821-1828*. New York: Columbia University Press.

- Parliament of Greece. (2004). <http://www.parliament.gr/english/politeuma/default.asp>, (e.t. 18/10/2004).
- PREVELAKIS, Nicolas. “The Spirit of Greek Nationalism: The Greek Case in the Light of Greenfield’s Conceptual Framework”, [http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/symposiumPaersonline /N.Prevelakis.paper.pdf](http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/symposiumPaersonline/N.Prevelakis.paper.pdf), (e.t. 25/10/2004).
- SKRINIS, Stavros. (2003). “Nation-State Building Process and Cultural Diversity”, *MigPol-Project: Greece*. Overview about Immigration, Integration, and Refugee- Protection Politics in all Member States of the European Union.
- ŞAHİN, M. Süreyya. (1996). *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- VAN EVERA, Stephen. (1994). “Hypotheses on Nationalism and War”, *International Security*, 18(4), 5-39.
- VEREMIS, Thanos. (1997). *The Military in Greek Politics: From Independence to Democracy*. London: Hurst&Company.
- VOLKAN, Vamık D. ; Itzkowitz, Norman. (1994). *Turks and Greeks: Neighbours in Conflict*, Cambridgeshire: The Eothen Press.
- VUCINICH, Wayne S. (1962). “The Nature of Balkan Society Under Otoman Rule”, *Slavic Review*, 21 (4), 597-616.
- WOODHOUSE, C. M. (1952). *The Greek War of Independence: Its Historical Settings*. New York: Longmans&Green and Company.
- XANTHOS, Emmanouil. (1976). “The Memoirs of Emmanouil Xanthos, A Founder Member of Philiki Etairia”. (ed. Richard Clogg), *The Movement for Greek Independence 1770-1821: A Collection of Documents*. London: McMillan Publications. (182-200).